

אמיל או על החינוך ו-המכתב לד'אלמבר: שני פרויקטים חינוכיים של ז'אן ז'אק רוסו
א. בן-עמוס
 בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב, ישראל

הן המכתב לד'אלמבר (1758) והן אמיל (1762) של הפילוסוף ז'אן ז'אק רוסו הם חיבורים המציגים פרויקטים חינוכיים. אולם בעוד שהמכתב לד'אלמבר עוסק בחינוך הקהילה באמצעות טקסים וחגיגות, כאירועים נקודתיים, אמיל עוסק בחינוך היחיד בתהליך איטי וארוך טווח, הנמשך שנים רבות. כיצד יש לקרוא יחדיו את שני החיבורים הללו, אשר פורסמו במרחק ארבע שנים זה מזה? האם מדובר בסתירה פנימית בתוך הגותו החינוכית של רוסו, או שמא רוסו שינה את עמדתו החינוכית לאחר שהתאכזב מן האפשרות של חינוך קהילתי, ופנה לחינוך היחיד? לטענתי יש לדחות את שתי התשובות הללו, ולאמץ תשובה אשר מתבססת על קריאה בחיבור שלישי של רוסו – האמנה החברתית, שגם פורסם באותה תקופה (1762). בחיבור זה מבחין רוסו בין שני מצבים: המצב החברתי בו שרויה החברה בת-זמנו – מצב נחות, בו אינה מתקיימת אמנה חברתית; מצב אזרחי רצוי, בו החברה נוהגת בהתאם לעקרונות האמנה החברתית, ובו שולט הרצון הכללי המשותף לכל חברי הקהילה. בעוד שב-אמיל מתאר רוסו חינוך המתבצע במצב החברתי, אשר מחייב את בידוד התלמיד מן ההשפעות המזיקות של החברה, ב-המכתב לד'אלמברט הוא מתאר חינוך המתבצע במצב האזרחי, בו ניתן לחנך את כל הקהילה יחדיו. מכך נובע ששני החיבורים אינם סותרים זה את זה אלא משלימים האחד את השני.